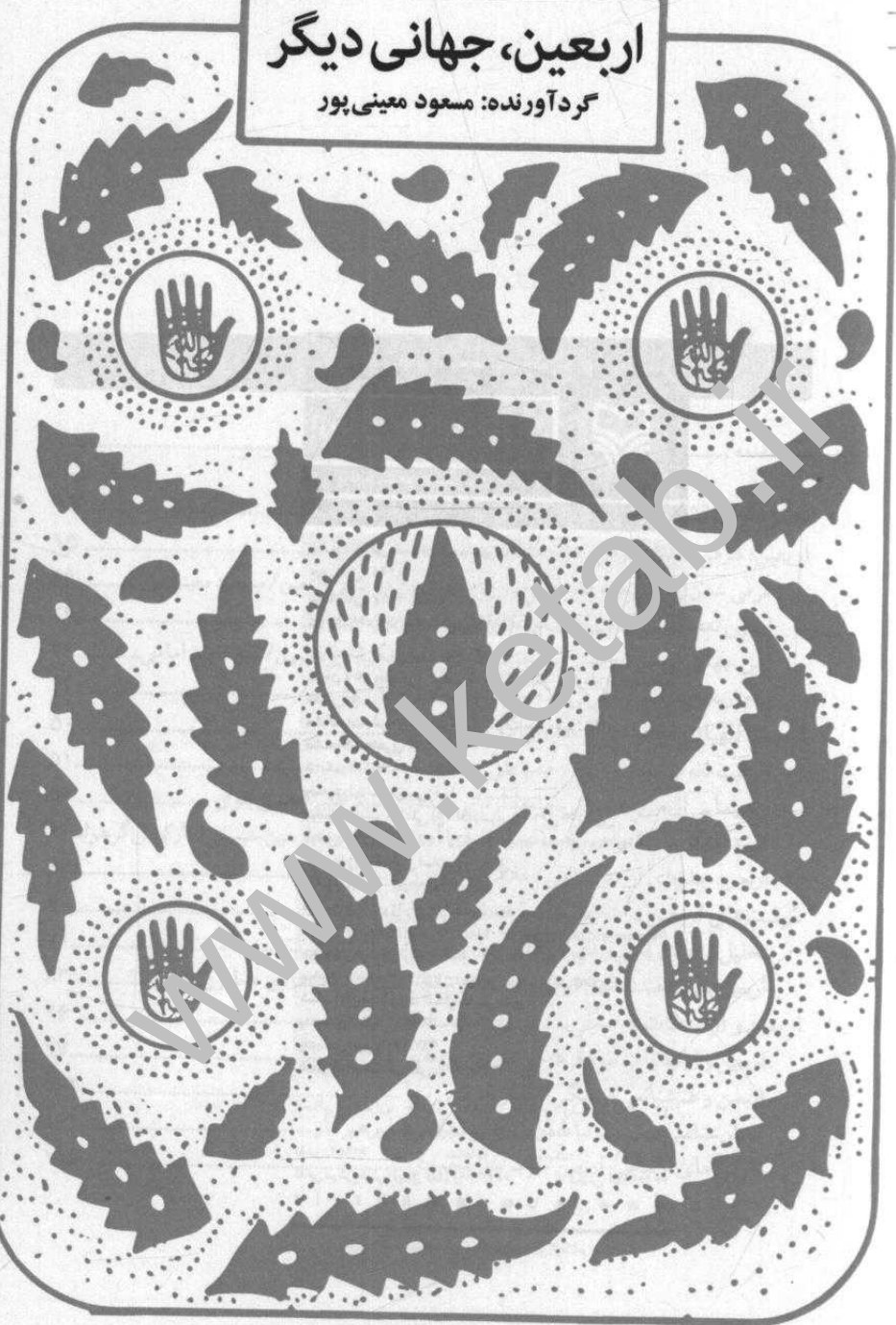

اربعین، جهانی دیگر

گردآورنده: مسعود معینی پور

پژوهش‌های فرهنگی و هنر اسلامی

انجمن‌های پژوهش‌های فرهنگی و هنر اسلامی

پژوهش‌های فرهنگی و هنر اسلامی

اربعین، جهانی دیگر

دآورنده: مسعود معینی‌پور

مراجعه: دکتر معینی‌پور

چاپ: ماهنامه، لیستوگرافی: واژه پرداز اندیشه

شماره: ۱۳۹۸

شماره: ۱۳۰۰

شماره: ۹۷۸-۶۰۰۰۳-۰۳

سرشناسه: معنی: ۱۳۰۰

عنوان و نام پدیدآور: اربعین، جهانی دیگر / گردآورنده: مسعود معینی‌پور

مشخصات نشر: تهران: شرکت انتشار، سوره مهر، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۲۱۸ ص.

شماره: ۹۷۸-۶۰۰۰۳-۰۳-۱۳۹۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: حسین بن علی (ع)، امام سوم، ۴ - ۱۳۰۰ ق. - اربعین

موضوع: Husayn bin Ali, Imam III, 625 - 680

موضوع: زیارتگاه‌های اسلامی - عراق

Islamic shrines - Iraq

موضوع: زیارت و زائران - آداب و رسوم

Manners and customs - pilgrimages and pilgrimages

موضوع: زیارت و زائران - عراق - کربلا

Pilgrims and pilgrimages - Iraq - Karbala

شناسه افزوده: شرکت انتشارات سوره مهر

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ الف ۶۳۳/۳۲۳

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۶۴

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۴۹۰۶۸۲۴

نشانی: تهران، خیابان حافظ، خیابان رشت، پلاک ۲۳

صندوق پستی: ۱۵۸۱۵-۱۱۴۴

تلفن: ۶۱۹۴۲ سامانه پیامک: ۳۰۰۵۳۱۹

تلفن مرکز پخش: (پنج خط) ۶۶۴۶۰۹۹۳ فکس: ۶۶۴۶۹۹۵۱

www.sooremehr.ir

فهرست

۷	مقدمه
۱۳	فصل اول: نشست‌های تخصصی
۱۵	اربعین؛ عرفی شدن، عرفی دایی
۱۶	عرفی شدن؛ محد، زمی، مد، سطح، و پیامدهای آن در بستر اربعین / مسعود معینی پور
۲۹	اربعین نماد قدسی برای عرب و عقل / علیرضا پیروزمند
۳۶	آیین جهانی اربعین در بستر چار خوب نظری پست سکولاریزاسیون / سید مجید امامی
۴۴	پیام اربعین در دنیای عرفی، ده / دردمه وی زادگان
۵۰	اربعین؛ الهیات اجتماعی و تمدن‌زایی اسلامی
۵۱	ظرفیت فقه در تمدن‌سازی / حسینعلی سیدی
۵۶	راهپیمایی اربعین، بازنمایی جامعه آرمانی / دوی / سید ظمیر الحسن نقوی
۶۰	شیوه گذر از جامعه جاهلی به جامعه اسلامی با استفاده از ظرفیت اربعین حسینی / مارکوس گرهودل
۶۶	اربعین، جلوه‌ای از ملک الهی / غلامرضا گودرزی
۷۰	ظرفیت‌های اربعین در تحقق جامعه منتظر مهدوی
۷۱	تحلیل رابطه اربعین و ظهور / غلامرضا بهروزی لک
۸۳	اربعین پیونددهنده تمدن ایران و عراق در مسیر ظهور / محمدهادی همان
۹۶	اربعین و ارتباطات فرهنگی
۹۷	اربعین و ارتباطات میان فرهنگی / حسن یوسف زاده
۱۰۲	اربعین و هم‌شناسی فرهنگی / اصغر اسلامی تنها
۱۰۹	انسان‌شناسی دینی و ارتباط آن با اربعین / غلامرضا پرهیزگار
۱۱۵	کارکردهای ارتباطی اربعین / کریم خان محمدی

فصل دوم: گفتارها..... ۱۲۱

- ۱۲۳..... جایگاه قیام حسینی در حرکت تاریخ/ محسن اراکی
- ۱۳۴..... عناصر و مفاهیم امت‌ساز در اربعین/ حسن رحیم‌پور ازغدی
- ۱۵۶..... اربعین نماد حیات شیعه/ اصغر طاهرزاده
- ۱۶۲..... فهم اربعین در چارچوب مفهوم اجتماعی/ حسین کجویان
- ۱۷۹..... تأملی در اربعین و موضوع‌شناسی و مسئله‌یابی‌های جامعه‌شناسان در ایران/ علیرضا شجاعی‌زند
- ۲۰۰..... نیلی بر نسبت بین حج و اربعین در فرایند امت‌سازی/ سید مهدی میرباقری
- ۲۱۴..... ظرفیت‌های سیاسی- اجتماعی اربعین/ علیرضا پناهیان
- ۲۲۸..... مالم تشنه‌ی محبت است! تبلور محبت در اربعین/ محی‌الدین حائری شیرازی
- ۲۳۶..... نظریه‌ی حجت در اندام امت/ حبیب‌الله بابایی
- ۲۴۲..... ظرفیت‌های تمدنی اربعین با تأکید بر نظریه‌ی شور عقلانی/ احمد رهدار
- ۲۶۹..... کنگره‌ی اربعین و الگو در اسامی پیشرفت/ علیرضا پیروزمند

فصل سوم: مقالات..... ۲۷۷

- ۲۷۹..... ظرفیت‌های تمدنی اربعین/ محسن الویدی
- ۲۹۳..... اربعین، راهی به آن سوی تمدن/ حبیب‌الله بابایی
- ۳۰۱..... نشانه‌هایی به رهایی؛ خرده‌روایت‌هایی از رزمایش‌های اربعین/ محمد مهدی حیدری
- ۳۱۳..... رویکرد انسان‌شناسی حس‌ها به مراسم پی‌دهروی اربعین/ سید امیرعلی ناقدی
- ۳۳۵..... ابرویداد اربعین جلوه‌ای از گردشگری دینی/ مهدی بد
- ۳۵۹..... ابعاد تحقق امنیت پایدار در پرتو مناسک دینی با تأکید بر راه‌پیمایی اربعین/ مسعود معینی‌پور
- ۳۹۸..... امت استعاره‌ای برای تبیین آموزه‌های فرهنگی- تمدنی راه‌پیمایی اربعین/ جلال غفاری قدیر/ سجاد رستمی‌پور

آیین‌ها و مناسکی مانند کنگرهٔ اربعین را، که از سوی منشأ الهیاتی دارند و از سوی دیگر علل مادی و صوری و فاعلی زمینی، حداقل با سه رویکرد می‌توان مطالعه و بررسی کرد: با رویکردی تکوینی و منظری که نقش خدا را در عالم تکوین و نظامات عالم بررسی می‌کند؛ رویکردی تشریعی راسخ است حکم الله و تشخیص وظایف مکلفان در به‌جا آوردن منسک و آیین مطابق دستورهای دینی با رویکردی اجتماعی که دارای سه وجه است: وجه اقتصادی که به تولید ثروت منجر می‌شود؛ وجه فرهنگی که به تولید اندیشه و آداب و رسوم و... منجر می‌شود. توضیح مطلب آنکه:

۱. اربعین پدیده‌ای قابل بررسی با رویکرد تکوینی و نظام مدیریت الهی در این رویکرد اربعین به‌مثابه پدیده‌ای قدسی با رویکردی تکوینی در چارچوب حکمت نظری قابل مطالعه است. حکمت نظری مبنای تحلیل فهم و درک پدیده‌های تکوینی عالم فارغ از اختیار و ارادهٔ انسان است. در این رویکرد از دخالت‌های تکوینی خداوند از طریق سنت‌های آفرینش در شکل‌گیری و روند پدیده‌هایی مثل اربعین بحث

به میان می‌آید. بحث در اینجا از ارادهٔ انسانی و فاعل مختار و مراد نیست و مطالعات وجهی الهیاتی با رویکردی تکوینی دارند.

۲. اربعین پدیده‌ای قابل بررسی با رویکرد تشریعی

در این رویکرد، اربعین، به مثابهٔ یک منسک دینی - که احکام پنج‌گانه (اجب و حرام و مستحب و مکروه و مباح) شامل حال آن می‌شود - بحث و بررسی می‌شود. منسک در اینجا همان وجه نمادین و شعائر دین است که می‌تواند شاخصی باشد برای میزان دین‌داری - البتهٔ ساختاری تام و کامل. در این رویکرد، دخالت‌های تشریعی از طریق وحی و نبوت و سلسلهٔ امامت مبنای تحلیل و بررسی است. اینکه زائر طریقهٔ زیارت ابا عبدالله در ایام اربعین به طور خاص آیا تکالیف واجب و حرام را کرده و مستحبی به عهده دارد یا خیر؟ آیا سنن خاصی در این ایام تشیع شده است یا خیر؟ آیا تراجم‌ات یا تعارضاتی بین احکام وجود دارد؟ آیا احکام خاصی در این ایام یا در این اماکن دچار قید یا تخصیص می‌شوند؟

خلاصه در این رویکرد با محوریت زمان و مکان خاص برای مکلف مجموعه‌ای از تکالیف در قالب تکالیف پنج‌گانه بحث و بررسی می‌شود.

۳. اربعین پدیده‌ای قابل بررسی با رویکرد حکمت عملی

حکمت عملی مبنای تحلیل فهم و درک پدیده‌های عالم واقع ذیل ارادهٔ انسان است و در چارچوب تشریعیات و اعتباریات و عرفیات است. می‌توان در اینجا مطرح کرد که مطالعه با رویکرد حکمت عملی همان علم مدنی و مطالعات اجتماعی است.

راهپیمایی اربعین کنشی جمعی است که از منظر سیاسی، فرهنگی، و اقتصادی قابل تحلیل است و رفتارهای جمعی و فردی متراکمی در آن رخ می‌دهد. گاه این رفتارها و کنش‌های منجر به راهپیمایی اربعین، به‌مثابه کنشی اجتماعی، باید با رویکرد هنجاری، توصیفی، و تبیینی بررسی و احکام تجویزی آن نیز استخراج شود.

اما برخی علاقه بیشتری دارند که این‌گونه پدیده‌ها را بسیط و فارغ از این وجوه بنگرند. اگر هم کسانی باشند که همت کنند و با ریک‌های فوق‌الذکر بخواهند آن را مطالعه کنند و کنش‌هایی را که در بستر این‌گونه آیین‌ها رخ‌نمایی می‌کند مطالعه کنند، به علم‌زدگی و عدم درک ماهیت الهی و تفنن‌زدگی متهم می‌شوند.

بی‌شک، رک‌آیینی دینی، مانند اربعین، بدون حضور در آن و شریک شدن در موعظه، خرمایان عواطف و احساسات اصیل کنشگران و شرکت‌کنندگان و بارن بسکافی ابعاد آن میسر نیست، اما تعجب می‌کنم که چرا عده‌ای به دنبال مادی‌سازی آن هستند؟!

نمی‌خواهم در این یادداشت، آن را به کوتاه‌اندیشی و بی‌دقتی متهم کنم، اما نتیجه نگاه‌های صفر و یکی آن‌ها چیزی جز ایجاد این تصور نیست.

در چهار سال اخیر، که موفق به حضور در این معجزه سیدالشهدا شده‌ام، هر سال وجوهی از زوایای پنهان آن را کشف کرده و امیدوارم تا پایان عمر این توفیق سلب نشود.

اما واقعیت این است که اگر چنین پدیده عظیم اجتماعی، خودجوش با محوریت حب و عشق در کشوری دیگر برگزار می‌شد - که صاحب چارچوب‌های نظری و پارادایم‌های علمی معتناهی هستند - به راحتی از آن گذر نمی‌کردند و نشست‌های علمی و تحلیلی فراوان

و آثار مکتوب شفاهی بسیار حول محور آن تولید می‌شد و سعی می‌شد از همه ظرایف و لطایف آن در حد توان ذهن بشری پرده برداشته شود و از آن در بستر اصلاح نظامات علمی و سیاست‌گذاری‌های اجتماعی، برنامه‌ریزی‌ها، و حتی اصلاح نظام تقنین و... بهره‌برداری شود.

واقعیت پیش رو نشان می‌دهد به مثابه تمام ظرفیت‌هایی که در قالب سادگی و آیین‌های دینی برای احیای فطرت محجوبه به طبیعت عالم، دینی و پاسخ‌گویی به نظام نیازهای برآمده از فطرت مخموره الهی بی‌توجه بودیم. اربعین نیز بنای چنین مواجهه‌ای داریم و هیچ نقشه مدون و راه‌برد سیاست مشخصی برای شناخت و بهره‌برداری از این ظرفیت بی‌بدیل نداریم.

ساده‌سازی در این مسیر و تقلیل ایفای نقش در قالب خدمات‌رسانی و مدیریت غذا و مکان خواب و کمب‌سازی‌های غیراصیل یک روی سکه و همایش‌زدگی بدون نقشه راه و برگزاری نمایش‌های به‌ظاهر علمی هم روی دیگر سکه است و این دو رو را باید با هم نگریست. شکی نیست که ایجاد شور حسینی و خانه‌رسانی به زائرالحسین برای هرچه بهتر و باشکوه‌تر برگزار شدن آن حائز اهمیت است، اما سیاست‌گذاری علمی و تلاش در مسیر بالا بردن شور حسینی از منظر تمدنی لازم نیست؟

کم‌نداشتیم ظرفیت‌های جامعه‌سازی که با فرصت‌سوزی سرخورده و اکنون دست ما از بهره‌بری از آن‌ها کوتاه است.

هشت سال دفاع مقدس از همین نمونه‌هاست که هم‌زمان با آن هیچ تلاشی برای استخراج ذخیره‌های دانشی آن برای نظام‌سازی و مدیریت آینده نظام اجتماعی نشد و اکنون تمام ظرفیت‌های آن برای ما به چند فیلم و چند کتاب خاطره و عکس‌هایی از سرداران آن و

نام چند خیابان تبدیل شده است. آیا از بستر زندگی جمعی دوران جنگ مدل‌های تربیتی و نظامات سیاسی و اقتصادی و فرهنگی قابل استخراج نیست؟ نمی‌شد راز و رمزهای ایشار و شور جهاد و مقاومت و الگوهای رفتاری و معرفتی آن را استخراج کرد؟ الگوهای نابی که برآمده از فطرت اصیل و ناب انسانی در دفاع از حقانیت دینی رخ‌نمایی می‌کرد. آسیب‌های غیراصیل آن قابل مطالعه نبود تا از هگزر آن جامعه در آینده آن آسیب‌ها را در خود نبیند؟

نمونه دیگر آیین‌ها و راهپیمایی‌ها و گردهمایی‌های سالانه ما از ابتدای انقلاب اسلامی تا کنون است که ابعاد بسیاری در بر دارد و قس علی‌ه ...

متن پیش رو ستاورد برگزاری دومین همایش ملی ظرفیت‌های فرهنگی- تمدنی اهل بیت است که در سال ۱۳۹۵ به همت پژوهشکده فرهنگ و هنر اسلامی، همکاری پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه، دانشگاه امام صادق (ع)، دانشگاه باقرالعلوم (ع)، و مؤسسه علمی- فرهنگی آفاق حکمت برگزار شد. امید است که این اقدامات عظمی در مسیر تعمیق باور دینی ما نسبت به معارف اهل بیت و تولید علم انسانی اصیل، برآمده از کنش‌های اجتماعی با محوریت اهل بیت و نیت‌های الهیثمر باشد.

مسعود معینی‌پور

پهريو، ماه ۱۳۹۶